

Competitive challenges and exceptions in technology transfer contracts with an approach to EU competition rules

Khadijeh Rabiee Nazar¹, Mohammad Reza Ghazizadeh², Seyed Mohsen Hosseini Pooya³

1. PhD student, Department of Private Law, Ne.C., Islamic Azad University, Neyshabur, Iran. Email: drabbiee1401@gmail.com
2. Assistant Professor, Department of Law, M.B, Islamic Azad University, Mashhad, Iran. Email: ghazizadeh0186@mshdiau.ac.ir
3. Assistant Professor, Department of Law, Ne.C., Islamic Azad University, Neyshabur, Iran. Email: m.hosseini.p@gmail.com

ARTICLE INFO

Article type:
Research Paper

Article history:

Received: January 24, 2026

Revised: March 5, 2027

Accepted: April 29, 2026

Accepted Date: April 29, 2026

Published Date: April 29, 2026

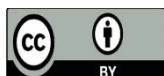
Keywords:

*Competitive restrictions
contract transfer of
technology beam of EU
rules*

Abstract

Technology transfer contracts are among the essential tools for industrial, economic, and technological development in various countries. These contracts provide access to advanced and innovative technologies, leading to improved product quality, increased productivity, and enhanced market competitiveness. However, one of the main challenges in technology transfer contracts is competitive restrictions, which can have negative effects on competition, innovation, and access to technology in different markets. These restrictions, particularly in contracts that include exclusive conditions and market division, can lead to reduced competition, increased prices, and limited access to new technologies. This article examines the effects of competitive restrictions in technology transfer contracts and their consequences on competition in various markets. Competitive restrictions may include practices such as price collusion, market division, and creating barriers to entry for competitors, all of which reduce competition and increase prices for consumers. This not only harms consumers but can also reduce innovation and disrupt competition in domestic and global markets. Furthermore, this article explores certain exceptions and exemptions that may be granted under specific conditions for technology transfer agreements. Ultimately, the present research emphasizes the importance of complying with competition requirements in technology transfer contracts. Careful and effective monitoring of these contracts, along with the use of block exemption regulations, can prevent unnecessary competitive barriers while protecting the interests of the contracting parties. Overall, this article stresses the necessity of establishing a balance between the commercial interests of the parties and the preservation of market competition, so that technology transfer becomes a tool for promoting innovation, reducing costs, and increasing competition in global markets.

How to cite: Rabiee Nazar, K. , Ghazizadeh, M. R. and Hosseini Pooya, S. M. (2026). Competitive challenges and exceptions in technology transfer contracts with an approach to EU competition rules. *Geography and Regional Planning*. 16(2), 513- 533.
<https://doi.org/10.22034/jgeoq.2026.576460.4419>

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights
DOI: <https://doi.org/10.22034/jgeoq.2026.576460.4419>

Publisher: Qeshm Institute of Higher Education

Introduction

Technology transfer contracts, while serving as essential instruments for fostering innovation, enhancing productivity, and facilitating the exchange of technology between countries and firms, often contain competitive restrictions that can undermine market competition and hinder technological advancement. Within the European Union—where promoting competition and innovation is a core policy objective—these contracts must comply with rigorous competition rules, particularly Articles 101 and 102 of the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU), which prohibit anti-competitive agreements and abuse of dominant positions. The core problem, therefore, is how to balance the legitimate commercial interests of the contracting parties—such as protecting intellectual property and recouping research and development investments—against the need to prevent restrictions that may reduce competition, create barriers to entry for new market players, limit access to new technologies, and ultimately stifle innovation. This study investigates the competitive restrictions commonly found in technology transfer contracts, examines the relevant EU legal framework governing such restrictions, and explores the practical challenges in implementing these rules across different industries. The findings aim to assess whether current EU regulations effectively promote competition and innovation while offering recommendations for improving monitoring mechanisms and regulatory approaches.

Methodology

In this article, the research method is descriptive-analytical. This means that, first, using library resources and the study of documents, laws, authoritative scientific and legal sources, the various dimensions of technology transfer contracts and the competitive restrictions contained therein have been identified and described. Then, by employing a legal analysis method, the provisions of Articles 101 and 102 of the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU) and the relevant regulations on technology transfer have been examined, and the impact of these restrictions on competition and innovation in different markets has been assessed. This descriptive-analytical approach enables a deeper understanding of the existing challenges and provides solutions for establishing a balance between the commercial interests of the contracting parties and preserving competition in global markets.

Results and Discussion

The findings of this study reveal that competitive restrictions in technology transfer contracts, while often justified by commercial interests, have significant negative impacts on market competition, innovation, and consumer welfare. Under EU competition law, particularly Articles 101 and 102 of the TFEU, agreements that limit competition—such as price collusion, market division, territorial restrictions, and abuse of dominant positions—are generally prohibited. However, block exemption regulations allow certain restrictions if they contribute to technological progress, cost reduction, or innovation without completely eliminating competition. The research identifies several types of restrictions commonly found in technology transfer contracts: geographical limitations that confine technology use to specific regions, intellectual property-related constraints that limit access to competitors, financial and economic barriers that disadvantage small and medium-sized enterprises, and technical limitations arising from incompatibility or lack of specialized skills. These restrictions lead to reduced market competition, higher prices for consumers, decreased product diversity, barriers to entry for new competitors, and ultimately lower investment in research and development. The study also highlights that while exceptions exist—such as when restrictions promote innovation or benefit consumers—their application requires careful case-by-case assessment by competition authorities. In the Iranian context, similar concerns exist, and domestic regulatory bodies monitor these contracts to prevent anti-competitive behavior. The overall conclusion emphasizes that a delicate balance must be struck between protecting the legitimate commercial interests of technology providers and preserving free and fair competition in both domestic and global markets. Without proper oversight and the application of well-designed exemption mechanisms, technology transfer contracts risk becoming tools for entrenching monopoly power rather than engines of innovation and development.

Conclusion

Technology transfer contracts are vital instruments for facilitating innovation, industrial development, and global competitiveness by providing access to advanced technical knowledge and improving product quality and productivity. However, a central challenge inherent in these contracts is the inclusion of competitive restrictions—such as geographical limitations on technology use,

market division, price collusion, and exclusive arrangements—which, if not properly managed, can have serious negative effects on competition, innovation, and consumer welfare. These restrictions often prevent new competitors from entering the market, create monopolistic conditions, increase prices, reduce product and service diversity, and diminish incentives for research and development. The negative impacts are particularly pronounced in sensitive industries such as pharmaceuticals and information technology, where restricted access to new innovations can hinder smaller firms and developing countries from competing effectively. In response to these challenges, robust regulatory oversight—exemplified by the European Commission's competition authorities—is essential to ensure that technology transfer contracts do not lead to market monopolization or unjustified barriers to competition. Block exemption regulations specifically designed for technology transfer agreements can serve as an effective tool by allowing certain restrictions that genuinely promote innovation, reduce costs, or improve product quality, provided they ultimately benefit consumers and enhance overall market competitiveness. It is important to recognize that under specific circumstances, carefully tailored competitive restrictions may produce legitimate benefits, such as encouraging investment in research and development or enabling the efficient dissemination of cutting-edge technologies. Nevertheless, success in technology transfer depends largely on achieving a delicate balance between protecting the legitimate commercial interests of the contracting parties and preserving free and fair competition in both domestic and global markets. By implementing precise and effective competition policies, closely monitoring contract terms, and applying well-designed exemption mechanisms, regulators can mitigate the adverse effects of competitive restrictions and create an environment conducive to sustained innovation, lower costs, greater product diversity, and healthier competition worldwide.

Ethical considerations

Following the principles of research ethics

The authors have observed the principles of ethics in conducting and publishing this

scientific research, and this is confirmed by all of them.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

First author: Preparation of samples, conducting experiments and collecting data, performing calculations, statistical analysis of data, analysis and interpretation of information and results, preparing a draft of the article.

Second author: Preparation of samples, conducting experiments and collecting data, performing calculations, statistical analysis of data, analysis and interpretation of information and results, preparing a draft of the article.

Third author: Preparation of samples, conducting experiments and collecting data, performing calculations, statistical analysis of data, analysis and interpretation of information and results, preparing a draft of the article.

Ethical Considerations

The authors affirm that they have adhered to ethical research practices, avoiding plagiarism, misconduct, data fabrication or falsification, and have provided their consent for this article's publication.

Funding

This research was conducted without any financial support from Payam Noor University.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest

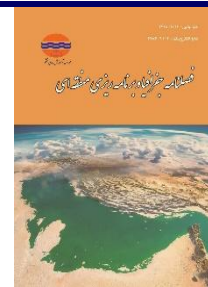

انجمن ژئوپلیتیک ایران

فصلنامه جغرافیا و برنامه ریزی منطقه‌ای

شاپا چاپی: ۶۴۶۲-۲۲۲۸ شاپا الکترونیکی: ۲۱۱۲-۲۷۸۳

Homepage: <https://www.jgeoqeshm.ir/>

چالش‌ها و استثنائات رقابتی در قراردادهای انتقال تکنولوژی با رویکردی بر قواعد رقابت اتحادیه اروپا

خدیدجه ربیعی نظر^۱، محمدرضا قاضی زاده^۲✉، سید محسن حسینی پویا^۳

۱. دانشجوی دوره دکتری، گروه حقوق خصوصی، واحد نیشابور، دانشگاه آزاد اسلامی، نیشابور، ایران. رایانامه: zadkhost@gmail.com

۲. نویسنده مسئول: استادیار گروه حقوق، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران. رایانامه: rohani.karan@qaemiau.ac.ir

۳. استادیار گروه حقوق، واحد نیشابور، دانشگاه آزاد اسلامی، نیشابور، ایران. رایانامه: dadashzadeh@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۱/۴</p> <p>تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۱۲/۱۴</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۲/۰۹</p> <p>تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۲/۰۹</p> <p>کلیدواژه‌ها: محدودیت‌های رقابتی قرارداد انتقال تکنولوژی پرتو قواعد اتحادیه اروپا</p>	<p>یکی از چالش‌های اصلی در قراردادهای انتقال تکنولوژی، محدودیت‌های رقابتی است که می‌تواند تأثیرات منفی بر رقابت، نوآوری و دسترسی به فناوری در بازارهای مختلف داشته باشد. این محدودیت‌ها به‌ویژه در قراردادهایی که شامل شرایط انحصاری و تقسیم بازار هستند، می‌توانند منجر به کاهش رقابت، افزایش قیمت‌ها و محدود شدن دسترسی به تکنولوژی‌های نوین شوند. این مقاله به بررسی تأثیرات محدودیت‌های رقابتی در قراردادهای انتقال تکنولوژی و پیامدهای آن‌ها بر رقابت در بازارهای مختلف پرداخته است. محدودیت‌های رقابتی می‌توانند شامل مواردی همچون تبانی قیمت‌ها، تقسیم بازار، و ایجاد موانع ورود برای رقبای باشند که همگی موجب کاهش رقابت و افزایش قیمت‌ها برای مصرف‌کنندگان می‌شود. این امر نه تنها به‌ضرر مصرف‌کنندگان است، بلکه می‌تواند نوآوری را کاهش داده و رقابت در بازارهای داخلی و جهانی را مختل کند. همچنین، این مقاله به بررسی برخی از استثنائات و معافیت‌هایی می‌پردازد که تحت شرایط خاص می‌توانند برای توافقات انتقال تکنولوژی در نظر گرفته شوند. در نهایت، پژوهش حاضر بر اهمیت رعایت الزامات رقابتی در قراردادهای انتقال تکنولوژی تأکید دارد. نظارت دقیق و مؤثر بر این قراردادها و استفاده از مقررات معافیت گروهی می‌تواند از بروز موانع رقابتی غیرضروری جلوگیری کرده و در عین حال از منافع طرفین قرارداد نیز حمایت کند. این مقاله به‌طور کلی بر ضرورت ایجاد تعادل میان منافع تجاری طرفین و حفظ رقابت در بازار تأکید دارد تا انتقال تکنولوژی به ابزاری برای ارتقای نوآوری، کاهش هزینه‌ها و افزایش رقابت در بازارهای جهانی تبدیل شود.</p>

استناد: ربیعی نظر، خدیجه، قاضی زاده، محمدرضا و حسینی پویا، سید محسن (۱۴۰۵). چالش‌ها و استثنائات رقابتی در قراردادهای انتقال

تکنولوژی با رویکردی بر قواعد رقابت اتحادیه اروپا. *جغرافیا و برنامه ریزی منطقه‌ای*، ۱۶(۶۲): ۵۱۳-۵۳۳. DOI:

10.22034/jgeoq.2026.576460.4419

© نویسندگان.

ناشر: موسسه آموزش عالی قشم

مقدمه

قراردادهای انتقال تکنولوژی یکی از ارکان مهم در توسعه نوآوری و تسهیل تبادل فناوری میان کشورها و شرکت‌ها به شمار می‌روند. این نوع قراردادها به ویژه در اتحادیه اروپا، که به دنبال پیشبرد رقابت و نوآوری در بازارهای مختلف است، اهمیت ویژه‌ای دارند. انتقال تکنولوژی می‌تواند نقش مؤثری در بهبود تولید، افزایش بهره‌وری، و ایجاد فرصت‌های جدید تجاری ایفا کند. اما در عین حال، این قراردادها می‌توانند با چالش‌هایی نظیر محدودیت‌های رقابتی مواجه شوند که ممکن است مانع از توسعه رقابت و نوآوری در بازارها گردند.

اتحادیه اروپا به عنوان یک نهاد اقتصادی پیشرفته، قوانین و مقررات خاصی را برای نظارت بر این نوع قراردادها تدوین کرده است تا از بروز رفتارهای ضد رقابتی جلوگیری کند. این قوانین، که عمدتاً تحت مقررات رقابت اتحادیه اروپا قرار دارند، به دقت بررسی می‌کنند که آیا قراردادهای انتقال تکنولوژی موجب کاهش رقابت در بازار یا مانع از ورود بازیگران جدید به بازار نمی‌شوند. از جمله مهم‌ترین قوانین اتحادیه اروپا در این زمینه می‌توان به ماده ۱۰۱ و ۱۰۲ معاهده عملکرد اتحادیه اروپا اشاره کرد که محدودیت‌های خاصی را در زمینه توافقات ضد رقابتی و سوءاستفاده از موقعیت غالب در بازار تعیین می‌کنند.

هدف این مقاله بررسی محدودیت‌های رقابتی در قراردادهای انتقال تکنولوژی با تأکید بر قوانین اتحادیه اروپا است. این مقاله ابتدا به تحلیل مفاهیم پایه‌ای قراردادهای انتقال تکنولوژی و محدودیت‌های رقابتی پرداخته و سپس به بررسی قواعد اتحادیه اروپا و چالش‌های عملی در پیاده‌سازی این قواعد در صنعت‌های مختلف می‌پردازد. در نهایت، نتایج حاصل از تحلیل این قواعد در بهبود رقابت و نوآوری مورد بررسی قرار خواهد گرفت و پیشنهادهایی برای بهبود روند نظارت و تنظیم قوانین ارائه خواهد شد.

۱- مفاهیم و چارچوب نظری

در ابتدای پژوهش و در جهت تبیین هر چه بیشتر موضوع به بررسی مفاهیم مربوطه خواهیم پرداخت.

۱-۱- تعریف قراردادهای انتقال تکنولوژی

قراردادهای انتقال تکنولوژی به توافقات قانونی اطلاق می‌شود که در آن یک طرف، تکنولوژی، دانش فنی، یا حقوق مالکیت معنوی خود را به طرف دیگر منتقل می‌کند. این نوع قراردادها عمدتاً در زمینه‌هایی مانند صنعت، تحقیقات علمی، تولید و تجارت میان کشورها یا شرکت‌ها منعقد می‌شود و هدف از آن تسهیل انتقال دانش فنی و تکنولوژی به منظور افزایش بهره‌وری، نوآوری، و رقابت است (جعفرزاده، ۱۳۹۰: ۵۹). انتقال تکنولوژی می‌تواند شامل انواع مختلفی از دارایی‌های فنی مانند اختراعات، نرم‌افزارها، روش‌های تولید، فرآیندهای صنعتی و یا مدل‌های کسب‌وکار باشد.

در این نوع قراردادها، یکی از مهم‌ترین جنبه‌ها، انتقال حقوق مالکیت معنوی است. در این فرآیند، صاحب تکنولوژی حقوق مربوط به اختراعات، پتنت‌ها، علائم تجاری و سایر حقوق مالکیت معنوی خود را به طرف مقابل منتقل می‌کند. این انتقال می‌تواند به صورت کامل یا جزئی باشد، به طوری که شرایطی از قبیل مدت زمان، قلمرو جغرافیایی، و نحوه استفاده از تکنولوژی به دقت تعیین می‌شود (شهیدپور، ۱۳۹۲: ۱۱۰). در برخی موارد، شرکت‌های صاحب تکنولوژی به

طرف مقابل خود اجازه می‌دهند که از فناوری مذکور در تولید کالا یا خدمات خاص استفاده کند، اما هم‌زمان محدودیت‌هایی مانند استفاده در منطقه جغرافیایی خاص یا برای مدت زمان معین نیز در نظر گرفته می‌شود. از نظر حقوقی، قراردادهای انتقال تکنولوژی معمولاً به صورت توافقات پیچیده و با جزئیات دقیق تنظیم می‌شوند که شامل شرایط پرداخت، تعهدات طرفین، محدودیت‌ها و حقوق استفاده از تکنولوژی است. در بسیاری از این قراردادها، طرفین ممکن است به طور خاص به مواردی نظیر انتقال دانش فنی از طریق دوره‌های آموزشی، یا حتی انتقال فیزیکی دارایی‌های فنی نظیر دستگاه‌ها، نرم‌افزارها و مستندات اشاره کنند. همچنین، در برخی موارد، انتقال تکنولوژی به صورت مستند و فنی انجام می‌شود، به طوری که شامل بسته‌های نرم‌افزاری، دستورالعمل‌ها و راهنمایی‌های خاص برای پیاده‌سازی تکنولوژی در فرآیندهای تولید یا تجاری است.

در سطح بین‌المللی، قراردادهای انتقال تکنولوژی از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند، به ویژه برای کشورهای در حال توسعه که از این طریق می‌توانند به دستاوردهای تکنولوژیکی پیشرفته دست یابند و توانمندی‌های صنعتی و اقتصادی خود را ارتقا دهند. به طور خاص، این کشورها می‌توانند از طریق قراردادهای انتقال تکنولوژی به ظرفیت‌های تولیدی خود افزوده و مسیر رشد اقتصادی خود را هموار کنند. شرکت‌های بزرگ و پیشرفته، معمولاً به منظور گسترش بازار خود در کشورهای در حال توسعه، به این گونه قراردادها روی می‌آورند (شهیدپور، ۱۳۹۲: ۱۱۶).

این قراردادها علاوه بر کمک به رشد اقتصادی، می‌توانند به کشورهای دریافت‌کننده تکنولوژی این امکان را بدهند تا از طریق انتقال تکنولوژی، دانش فنی و نوآوری‌های جدید را در صنایع خود به کار گیرند. به همین دلیل، قراردادهای انتقال تکنولوژی می‌توانند نقش حیاتی در تحول اقتصادی و صنعتی کشورهای مختلف ایفا کنند.

۱-۲- مفاهیم رقابت و ضد رقابت

رقابت یکی از اصول کلیدی در بازارهای آزاد است که در آن شرکت‌ها یا بنگاه‌ها به طور مستقل تلاش می‌کنند تا سهم خود از بازار را افزایش دهند، مشتریان بیشتری جذب کنند و در نهایت محصولات و خدمات خود را بهبود دهند. رقابت به طور کلی موجب بهبود کیفیت کالاها و خدمات، کاهش قیمت‌ها، و افزایش نوآوری می‌شود. به عبارت دیگر، رقابت یکی از عوامل موثر در رشد اقتصادی، بهبود بهره‌وری، و تسهیل دسترسی به تکنولوژی‌های نوین است (حبیبی و میرشمسی، ۱۳۸۸: ۵۴). در چارچوب رقابت آزاد، هیچ‌گونه محدودیت غیرمنصفانه‌ای برای ورود رقبا به بازار یا موانع تجاری وجود ندارد.

رقابت منصفانه به این معناست که رقابت باید در شرایطی صورت گیرد که تمام بازیگران بازار از فرصت‌های برابر برخوردار باشند. در این حالت، هیچ‌کدام از رقبا نمی‌توانند با روش‌های ناعادلانه، همچون تبانی یا تقلب، جایگاه خود را در بازار بهبود دهند. از سوی دیگر، رقابت غیرمنصفانه به مجموعه‌ای از رفتارهایی اطلاق می‌شود که باعث کاهش رقابت و ایجاد شرایط ناعادلانه برای سایر رقبا می‌شود (حبیبی و میرشمسی، ۱۳۸۸: ۶۰). این نوع رقابت می‌تواند در قالب تبانی، قیمت‌گذاری غیررقابتی، و سوءاستفاده از موقعیت غالب در بازار به وقوع بپیوندد.

تبانی قیمت‌ها یکی از رایج‌ترین رفتارهای ضد رقابتی است. در این نوع تبانی، شرکت‌ها به‌طور غیرقانونی توافق می‌کنند تا قیمت‌ها را به‌طور مصنوعی بالا نگه دارند یا در یک سطح ثابت نگه دارند تا از کاهش رقابت جلوگیری کنند. این نوع اقدامات نه تنها موجب کاهش رفاه مصرف‌کنندگان می‌شود، بلکه می‌تواند به تورم و افزایش هزینه‌های عمومی منجر گردد. تبانی قیمت‌ها از طریق هماهنگی میان شرکت‌ها در تعیین قیمت‌ها، شرایط فروش و تخفیف‌ها به‌ویژه در صنایع کلیدی مانند صنایع دارویی و خودروسازی انجام می‌شود.

تقسیم بازار یکی دیگر از انواع رفتارهای ضد رقابتی است. در این حالت، شرکت‌ها به‌طور غیرقانونی توافق می‌کنند که بازار را بین خود تقسیم کنند و هر کدام به یک بخش خاص از بازار یا جغرافیای مشخص اختصاص پیدا کنند. این نوع توافقات موجب می‌شود که رقابت در بازار کاهش یابد و مصرف‌کنندگان گزینه‌های کمتری برای انتخاب داشته باشند. به این ترتیب، امکان افزایش قیمت‌ها و کاهش کیفیت کالاها و خدمات به‌وجود می‌آید (نوری یوشانلوئی و رجاء: ۸۹). تقسیم بازار معمولاً در صنایعی مشاهده می‌شود که تعداد محدودی بازیگر بزرگ در آن حضور دارند و هر کدام از آنها به‌دنبال حفظ سهم خود در بازار هستند.

سوءاستفاده از موقعیت غالب در بازار یکی دیگر از مصادیق رفتار ضد رقابتی است. زمانی که یک شرکت از موقعیت تسلط خود در بازار برای جلوگیری از رقابت یا تحمیل شرایط ناعادلانه استفاده می‌کند، این امر می‌تواند به ضرر مصرف‌کنندگان و رقبا تمام شود. این رفتار معمولاً زمانی اتفاق می‌افتد که یک شرکت دارای سهم بزرگی از بازار باشد و از قدرت خود برای اعمال فشار به رقبا یا مصرف‌کنندگان استفاده کند (موسوی، ۱۴۰۰: ۲۵). در چنین شرایطی، شرکت غالب ممکن است از ابزارهای مختلفی نظیر قیمت‌گذاری نامناسب یا ایجاد موانع ورود به بازار برای جلوگیری از رقابت بهره‌برداری کند.

طبق مقررات اتحادیه اروپا، هرگونه توافق یا رفتار ضد رقابتی که موجب کاهش رقابت در بازار داخلی اتحادیه اروپا شود، غیرقانونی است. به‌طور خاص، ماده ۱۰۱ معاهده عملکرد اتحادیه اروپا توافقات ضد رقابتی را ممنوع می‌کند و بیان می‌دارد که هر توافقی که موجب محدود کردن رقابت در بازار شود، باید لغو شود. همچنین، ماده ۱۰۲ به سوءاستفاده از موقعیت غالب در بازار اشاره دارد و در صورتی که یک شرکت از موقعیت غالب خود برای اعمال شرایط ضد رقابتی استفاده کند، تحت پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

در نهایت، نظارت دقیق بر رفتارهای رقابتی و ضد رقابتی در بازارهای مختلف از سوی نهادهای نظارتی بسیار ضروری است. این نظارت‌ها کمک می‌کنند تا رقابت به‌طور سالم در بازارها حفظ شود و از ایجاد شرایط ناعادلانه که به ضرر مصرف‌کنندگان و سایر رقبا باشد، جلوگیری شود.

۱-۳- نقش اتحادیه اروپا در تنظیم قواعد رقابتی

اتحادیه اروپا به عنوان یکی از بلوک‌های اقتصادی بزرگ جهان، برای حفظ رقابت سالم در بازارهای داخلی خود قوانین و مقررات دقیقی را تنظیم کرده است که هدف آن جلوگیری از رفتارهای ضد رقابتی و سوءاستفاده از موقعیت‌های غالب در بازار است. نقش اتحادیه اروپا در تنظیم قواعد رقابتی، علاوه بر تضمین شرایط عادلانه برای تمامی بازیگران بازار، به منظور ارتقاء نوآوری، بهبود کیفیت کالاها و خدمات، و کاهش قیمت‌ها برای مصرف‌کنندگان است. این مقررات به‌ویژه با

هدف جلوگیری از انحصار و تبانی در بازارها طراحی شده‌اند تا رقابت واقعی و موثر بین شرکت‌ها برقرار باشد و شرایط اقتصادی در درازمدت به نفع مصرف‌کنندگان و اقتصاد اروپا باشد.

مقررات رقابتی اتحادیه اروپا عمدتاً بر اساس دو اصل اصلی ماده ۱۰۱ و ماده ۱۰۲ معاهده عملکرد اتحادیه اروپا استوار است. ماده ۱۰۱ به‌طور خاص بر ممنوعیت توافقات ضد رقابتی میان شرکت‌ها تأکید دارد که می‌تواند رقابت در بازار را محدود کند، در حالی که ماده ۱۰۲ به سوءاستفاده از موقعیت غالب در بازار توسط شرکت‌ها اشاره دارد. این دو ماده به‌عنوان ارکان اصلی سیاست‌های رقابتی اتحادیه اروپا به‌شمار می‌روند و نقش کلیدی در حفظ ساختار رقابتی و منصفانه در بازارهای داخلی دارند. از سوی دیگر، اتحادیه اروپا علاوه بر این، با نظارت دقیق بر رفتارهای تجاری و انعقاد قراردادهای انتقال تکنولوژی، از ایجاد موانع غیرضروری در رقابت جلوگیری می‌کند و سعی دارد تا محیطی عادلانه برای تمامی کسب‌وکارها فراهم سازد. (European Commission, 2014: 70)

۲- چارچوب قانونی محدودیت‌های رقابتی در قراردادهای انتقال تکنولوژی

قراردادهای انتقال تکنولوژی یکی از ابزارهای اساسی در گسترش فناوری و ارتقاء رقابت در بازارهای مختلف هستند. با این حال، اگر این قراردادها به درستی تنظیم نشوند یا به‌طور غیرقانونی مفاد آن‌ها منجر به کاهش رقابت یا ایجاد موانع در برابر رقبا شود، می‌توانند مشکلات جدی برای بازار و اقتصاد کشورها به‌وجود آورند. به همین دلیل، بسیاری از کشورها به‌ویژه اتحادیه اروپا، برای تنظیم رفتارهای رقابتی و جلوگیری از رفتارهای ضد رقابتی در قراردادهای انتقال تکنولوژی، چارچوب‌های قانونی خاصی را طراحی کرده‌اند. در این چارچوب، محدودیت‌های رقابتی در این قراردادها باید به دقت بررسی و نظارت شوند تا از ایجاد شرایط ناعادلانه برای رقبا و مصرف‌کنندگان جلوگیری گردد.

اتحادیه اروپا به‌طور خاص قوانین رقابتی را برای تنظیم قراردادهای انتقال تکنولوژی تدوین کرده است که به‌ویژه در مواد ۱۰۱ و ۱۰۲ معاهده عملکرد اتحادیه اروپا آمده است. ماده ۱۰۱ این معاهده توافقات و رفتارهایی که رقابت را محدود می‌کنند، از جمله تبانی قیمت‌ها، تقسیم بازار، و محدودیت‌های تولید یا عرضه کالا و خدمات را ممنوع می‌کند. در قراردادهای انتقال تکنولوژی، اگر طرفین توافق کنند که به‌طور غیرقانونی از تکنولوژی خود تنها در محدوده خاصی استفاده کنند یا آن را فقط در یک منطقه خاص جغرافیایی به فروش برسانند، این امر می‌تواند به‌عنوان یک محدودیت رقابتی شناخته شود که بر اساس ماده ۱۰۱ ممنوع است (حبیبی و میرشمسی، ۱۳۸۸: ۶۵). همچنین، در صورتی که یکی از طرفین قرارداد موقعیت غالبی در بازار داشته باشد و از آن سوءاستفاده کند، می‌تواند تحت نظر مقامات نظارتی قرار گیرد. ماده ۱۰۲ معاهده عملکرد اتحادیه اروپا به شرکت‌هایی که موقعیت غالب در بازار دارند، هشدار می‌دهد که از این موقعیت برای ایجاد موانع رقابتی استفاده نکنند. این ماده به‌طور خاص بر سوءاستفاده از موقعیت تسلط در بازار تأکید دارد، به‌ویژه زمانی که یک شرکت از این موقعیت برای محدود کردن رقابت یا تحمیل شرایط ناعادلانه به رقبا یا مصرف‌کنندگان استفاده کند. در این خصوص، قراردادهای انتقال تکنولوژی که شامل اجبار به استفاده از تکنولوژی تنها در یک منطقه جغرافیایی خاص یا محدود کردن رقابت در بازارهای خاص هستند، می‌توانند بر اساس ماده ۱۰۲ مغایر با مقررات رقابتی اتحادیه اروپا شناخته شوند.

با وجود اینکه مقررات اتحادیه اروپا به‌طور عمومی محدودیت‌های رقابتی در قراردادهای انتقال تکنولوژی را ممنوع می‌کند، اما استثنائاتی نیز برای شرایط خاص در نظر گرفته شده است. مقررات معافیت گروهی (Block Exemption Regulation) که تحت عنوان "مقررات معافیت انتقال تکنولوژی" شناخته می‌شود، به شرکت‌ها اجازه می‌دهد که تحت شرایط خاص و با رعایت معیارهای مشخص، برخی از محدودیت‌های رقابتی را در قراردادهای انتقال تکنولوژی اعمال کنند. به‌طور خاص، اگر انتقال تکنولوژی به بهبود رقابت، کاهش هزینه‌ها یا ارتقای نوآوری منجر شود، این محدودیت‌ها ممکن است مشمول معافیت شوند (Klotz, 2025:88).

در این خصوص، یکی از موارد رایج که ممکن است تحت معافیت قرار گیرد، محدودیت‌های مربوط به استفاده از تکنولوژی است. به عنوان مثال، در شرایطی که انتقال تکنولوژی موجب پیشرفت‌های فنی و علمی در یک صنعت خاص می‌شود یا به نوآوری و توسعه در سطح وسیع کمک می‌کند، ممکن است این نوع محدودیت‌ها از نظر قانونی مورد تایید قرار گیرند. همچنین، محدودیت‌هایی که موجب تقسیم منصفانه بازارها یا جلوگیری از سوءاستفاده از موقعیت غالب در بازار می‌شود، نیز ممکن است مشمول معافیت‌های رقابتی باشند.

در ایران نیز نظارت بر قراردادهای انتقال تکنولوژی و حفظ رقابت سالم در بازار از طریق نهادهایی مانند سازمان حمایت مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان و سازمان‌های نظارتی حقوق رقابت انجام می‌شود. این سازمان‌ها با استفاده از مقررات داخلی و بین‌المللی سعی دارند که مانع از انحصار و اقدامات ضد رقابتی در قراردادهای انتقال تکنولوژی شوند. قوانین داخلی ایران نیز همانند اتحادیه اروپا با تأکید بر رقابت سالم و عدم سوءاستفاده از موقعیت غالب، نظارت‌های ویژه‌ای بر این قراردادها اعمال می‌کنند (شهیدپور، ۱۳۹۲: ۱۱۶).

۲-۱- ماده ۱۰۱ معاهده عملکرد اتحادیه اروپا

ماده ۱۰۱ معاهده عملکرد اتحادیه اروپا (TFEU) یکی از ارکان اصلی قوانین رقابتی اتحادیه اروپا است که به تنظیم و نظارت بر توافقات و رفتارهای ضد رقابتی میان شرکت‌ها پرداخته و هدف آن تضمین رقابت آزاد و سالم در بازارهای داخلی اتحادیه است. این ماده به‌طور خاص بر توافقاتی که ممکن است رقابت را محدود کنند یا از بین ببرند، تأکید دارد. چنین توافقات یا هماهنگی‌هایی که به شکل تبانی، تقسیم بازار، یا تنظیم قیمت‌ها صورت می‌گیرند، به‌طور واضح در این ماده ممنوع اعلام شده‌اند. (Klotz, 2025:95).

ماده ۱۰۱ معاهده عملکرد اتحادیه اروپا به‌طور خاص اعلام می‌کند که "تمامی توافقات، تصمیمات و اقدامات هماهنگ شده‌ای که موجب محدود کردن یا تحریف رقابت در بازار داخلی اتحادیه اروپا می‌شوند، ممنوع است." این ماده علاوه بر توافقات مستقیم میان شرکت‌ها، شامل تمامی اقداماتی است که به‌طور غیررسمی و در قالب هماهنگی‌های غیررسمی به ایجاد موانع رقابتی و انحصار در بازار منجر می‌شود. در واقع، ماده ۱۰۱ تلاش دارد تا از ایجاد رفتارهای ضد رقابتی، مانند تبانی برای تعیین قیمت‌ها، تقسیم بازار، یا جلوگیری از ورود رقبای به بازار جلوگیری کند.

اجرای ماده ۱۰۱ معاهده عملکرد اتحادیه اروپا و نظارت بر توافقات ضد رقابتی از وظایف اصلی کمیسیون رقابت اتحادیه اروپا است. این کمیسیون مسئول بررسی و شناسایی توافقات ضد رقابتی در بازارهای مختلف است و در صورت لزوم، اقدام به تحقیقات و تحمیل جریمه‌های سنگین می‌کند. علاوه بر این، کشورهای عضو اتحادیه اروپا نیز موظفند تا قوانین

رقابتی خود را بر اساس اصول ماده ۱۰۱ تطبیق دهند و به‌طور فعال به نظارت بر رقابت در بازارهای داخلی بپردازند (European Commission, 2014: 89) کمیسیون رقابت، علاوه بر نظارت بر قراردادهای تجاری و انتقال تکنولوژی، با استفاده از ابزارهایی نظیر تحقیقات پیشرفته، توانسته است بسیاری از توافقات ضد رقابتی را شناسایی و پیگیری کند. ماده ۱۰۱ معاهده عملکرد اتحادیه اروپا ابزار قانونی مهمی برای حفظ رقابت در بازارهای داخلی اتحادیه اروپا است. این ماده از طریق ممنوع کردن توافقات و رفتارهای ضد رقابتی، سعی دارد از انحصار و کاهش رقابت جلوگیری کند و در نهایت بازارهایی سالم و با قیمت‌های مناسب برای مصرف‌کنندگان ایجاد نماید. با این حال، با توجه به پیچیدگی و تنوع بازارهای مختلف، نظارت دقیق و اجرا صحیح این قوانین برای دستیابی به اهداف رقابتی ضروری است.

۲-۲-۲ ماده ۱۰۲ معاهده عملکرد اتحادیه اروپا

ماده ۱۰۲ معاهده عملکرد اتحادیه اروپا (TFEU) یکی دیگر از ارکان اساسی سیاست‌های رقابتی اتحادیه اروپا است که به‌طور ویژه به ممنوعیت سوءاستفاده از موقعیت غالب در بازار توسط شرکت‌ها پرداخته و هدف آن حفظ رقابت سالم و جلوگیری از انحصار در بازارهای داخلی اتحادیه است. این ماده به وضوح اعلام می‌کند که "هرگونه سوءاستفاده از موقعیت غالب در بازار داخلی یا بخشی از آن که رقابت را از بین ببرد یا به خطر اندازد، ممنوع است." هدف اصلی این ماده، جلوگیری از اعمال فشار یا رفتارهای ناعادلانه از سوی شرکت‌هایی است که به دلیل موقعیت غالب خود در بازار قادرند شرایط غیرمنصفانه‌ای را برای رقبا یا مصرف‌کنندگان تحمیل کنند. (حیدری و آشنا، ۱۳۹۸: ۳۵)

موقعیت غالب در بازار به وضعیتی اطلاق می‌شود که یک شرکت به‌طور قابل توجهی سهم بزرگی از بازار را در اختیار دارد به‌طوری که قادر است بدون نگرانی از رقابت دیگران، شرایط بازار را کنترل کند. این موقعیت غالب می‌تواند ناشی از عوامل مختلفی نظیر اندازه شرکت، سهم بازار، دسترسی به منابع محدود یا تکنولوژی پیشرفته باشد. به عبارت دیگر، موقعیت غالب به معنای این است که یک شرکت می‌تواند بر تصمیمات اقتصادی بازار تأثیر گذارد بدون آنکه برای رقبا یا مصرف‌کنندگان مشکلات جدی ایجاد کند.

با این حال، داشتن موقعیت غالب به خودی خود ممنوع نیست. آنچه که در ماده ۱۰۲ معاهده اتحادیه اروپا منع شده است، سوءاستفاده از این موقعیت است. سوءاستفاده به اقداماتی اطلاق می‌شود که شرکت غالب برای بهره‌برداری از موقعیت خود و کاهش رقابت در بازار انجام می‌دهد. این اقدامات ممکن است شامل قیمت‌گذاری غیرمنصفانه، محدود کردن تولید یا توزیع، و یا تحمیل شرایط ناعادلانه بر مشتریان و رقبا باشد.

کمیسیون رقابت اتحادیه اروپا مسئول نظارت بر اجرای قوانین ماده ۱۰۲ معاهده اتحادیه اروپا است و در صورت شناسایی سوءاستفاده از موقعیت غالب، اقدام به اعمال جریمه‌ها و تحریم‌ها می‌کند. این کمیسیون، با انجام تحقیقات و ارزیابی‌های دقیق، به‌طور منظم بررسی می‌کند که آیا شرکت‌های غالب در حال نقض قوانین رقابتی هستند یا خیر. اگر کمیسیون به این نتیجه برسد که شرکتی از موقعیت غالب خود سوءاستفاده کرده است، می‌تواند جریمه‌های سنگینی برای آن شرکت تحمیل کند و حتی در برخی موارد ممکن است دستورات اصلاحی صادر کند تا رفتارهای ضد رقابتی متوقف شوند. (حبیبی و میرشمسی، ۱۳۸۸: ۱۱۹)

در این زمینه، مهم‌ترین ابزار کمیسیون رقابت، تحقیقات و بررسی‌های عمیق است که می‌تواند به شناسایی سوءاستفاده‌ها منجر شود. همچنین، کمیسیون می‌تواند تصمیماتی نظیر توقف اقدامات ضد رقابتی، جریمه‌های نقدی یا تغییر در ساختار قراردادها را اتخاذ کند تا رقابت در بازار حفظ شود.

یکی از چالش‌های اصلی در اجرای ماده ۱۰۲، شناسایی دقیق رفتارهای سوءاستفاده از موقعیت غالب است. این کار نیازمند ارزیابی دقیق و جامع از شرایط بازار و رفتار شرکت‌ها است. به‌ویژه در صنایع نوآورانه و سریع‌التحول، جایی که مرزهای بین رقابت سالم و سوءاستفاده به سرعت تغییر می‌کند، نظارت بر رقابت و سوءاستفاده از موقعیت غالب می‌تواند دشوار باشد. از سوی دیگر، اجرای دقیق این قوانین می‌تواند فرصت‌هایی برای رشد رقابت، نوآوری و بهره‌وری ایجاد کند و به شرکت‌ها انگیزه دهد که رفتارهای شفاف‌تر و منصفانه‌تری در بازار داشته باشند. (حبیبی و میرشمسی، ۱۳۸۸: ۱۲۴)

با این حال، کمیسیون رقابت اتحادیه اروپا با پیگیری‌های دقیق و اعمال جریمه‌های سنگین، تلاش کرده است تا رفتارهای ضد رقابتی را در بازارهای مختلف شناسایی و متوقف کند. این نظارت‌ها باعث شده‌اند که اتحادیه اروپا به یکی از پیشگامان در ایجاد و حفظ رقابت در بازارهای داخلی خود تبدیل شود و از انحصارگرایی جلوگیری کند.

۲-۳- استثنائات و معافیت‌ها

در کنار محدودیت‌های رقابتی که در ماده ۱۰۱ و ۱۰۲ معاهده عملکرد اتحادیه اروپا (TFEU) به وضوح بیان شده‌اند، برخی از استثنائات و معافیت‌ها نیز در نظر گرفته شده‌اند که تحت شرایط خاص و در صورت رعایت برخی ضوابط، توافقات و رفتارهای ضد رقابتی ممکن است مجاز شناخته شوند. این استثنائات به‌طور خاص برای مواردی که به نفع رقابت و نوآوری در بازار باشند، در نظر گرفته شده است و هدف آن‌ها افزایش بهره‌وری، کاهش هزینه‌ها، و ارتقای کیفیت کالاها و خدمات است. بنابراین، استثنائات و معافیت‌ها در قوانین رقابتی اتحادیه اروپا به گونه‌ای طراحی شده‌اند که هم‌زمان با جلوگیری از انحصار و رفتار ضد رقابتی، به تشویق نوآوری و رقابت در بازارهای داخلی کمک کنند.

۲-۳-۱- استثنائات بر اساس ماده ۱۰۱ معاهده اتحادیه اروپا

ماده ۱۰۱ معاهده عملکرد اتحادیه اروپا توافقات ضد رقابتی میان شرکت‌ها را ممنوع می‌کند، اما در عین حال، امکان استفاده از برخی معافیت‌ها را برای توافقات خاص فراهم کرده است. این معافیت‌ها تحت مقررات معافیت گروهی (Block Exemption Regulations) یا مقررات معافیت انتقال تکنولوژی به‌ویژه برای توافقات خاص تعریف شده است.

الف) معافیت‌های گروهی (Block Exemption Regulation)

مقررات معافیت گروهی به توافقات خاصی که به‌طور کلی رقابت را محدود نمی‌کنند، معافیت می‌دهد. این معافیت‌ها عمدتاً برای توافقات مربوط به انتقال تکنولوژی، توزیع کالاها، و موافقت‌های همکاری تحقیقاتی و نوآوری طراحی شده‌اند. به‌طور مثال، اگر یک توافق انتقال تکنولوژی موجب بهبود کیفیت محصولات، ارتقای نوآوری یا کاهش هزینه‌های تولید شود، این توافق ممکن است از محدودیت‌های ماده ۱۰۱ معاهده اتحادیه اروپا معاف شود. (Gupta, 2024: 84)

در برخی از این معافیت‌ها، شرط اصلی این است که توافقات مذکور منجر به محدود کردن رقابت در بازارهای داخلی اتحادیه اروپا نشوند و در عوض موجب ارتقای رقابت و نوآوری شوند. این معافیت‌ها به‌ویژه در صنعت دارویی و فناوری اطلاعات اهمیت دارند، زیرا انتقال تکنولوژی و همکاری‌های مشترک می‌توانند نوآوری‌های جدیدی را در بازارها ایجاد کنند و موجب کاهش هزینه‌ها و افزایش بهره‌وری شوند.

(ب) استثنائات برای کاهش هزینه‌ها و ارتقای نوآوری

اگر توافقات میان شرکت‌ها به گونه‌ای باشد که موجب کاهش هزینه‌ها، ارتقای نوآوری و بهبود کیفیت خدمات یا کالاها شوند، اتحادیه اروپا به‌طور خاص این توافقات را از ممنوعیت ماده ۱۰۱ معاف می‌کند. در این راستا، اگر توافقاتی که معمولاً به‌عنوان توافقات ضد رقابتی شناخته می‌شوند، در نهایت به نفع مصرف‌کنندگان باشد و موجب ارتقای رقابت در بازار شوند، می‌توانند تحت معافیت قرار گیرند.

۲-۳-۲- استثنائات در ماده ۱۰۲ معاهده اتحادیه اروپا

ماده ۱۰۲ معاهده عملکرد اتحادیه اروپا به شرکت‌هایی که موقعیت غالب در بازار دارند، هشدار می‌دهد که از این موقعیت سوءاستفاده نکنند. اما در برخی موارد، سوءاستفاده از موقعیت غالب ممکن است تحت شرایط خاصی مجاز شناخته شود، به‌ویژه زمانی که این اقدامات به نفع رقابت و نوآوری در بازار باشد.

(الف) رفتارهای غیر ضد رقابتی برای رقابت و نوآوری

در برخی موارد، شرکت‌های غالب می‌توانند با استفاده از قدرت خود، رفتارهایی را انجام دهند که به‌طور غیرمستقیم به نفع رقابت و نوآوری در بازار باشد. به‌طور مثال، اگر یک شرکت غالب با ارائه محصولات یا خدمات جدید باعث افزایش رقابت و تنوع در بازار شود، این رفتار ممکن است از نظر کمیسیون رقابت اتحادیه اروپا به‌عنوان یک استثنا تلقی شود. به عبارت دیگر، اگر موقعیت غالب یک شرکت موجب ایجاد شرایط بهتری برای مصرف‌کنندگان و رقبا شود، ممکن است آن رفتار تحت استثنائات ماده ۱۰۲ قرار گیرد. (Gupta, 2024: 84)

(ب) کاهش قیمت‌ها به نفع مصرف‌کنندگان

یکی دیگر از استثنائات ماده ۱۰۲ زمانی است که شرکتی با بهره‌برداری از موقعیت غالب خود اقدام به کاهش قیمت‌ها می‌کند تا رقبا را از بازار خارج کند. اگر این کاهش قیمت‌ها به نفع مصرف‌کنندگان باشد و در نهایت موجب افزایش رقابت و کاهش قیمت‌ها در بازار شود، این نوع رفتار نیز ممکن است تحت استثنائات ماده ۱۰۲ قرار گیرد. در چنین حالتی، کمیسیون رقابت اتحادیه اروپا ممکن است تصمیم بگیرد که این کاهش قیمت‌ها در چارچوب قوانین رقابتی مجاز است. با وجود استثنائات و معافیت‌هایی که در مواد ۱۰۱ و ۱۰۲ معاهده اتحادیه اروپا پیش‌بینی شده‌اند، استفاده از این معافیت‌ها و استثنائات خود چالش‌های خاصی دارد. یکی از بزرگ‌ترین چالش‌ها، شناسایی و ارزیابی دقیق این توافقات است. به‌ویژه در مواردی که شرکت‌ها از معافیت‌های گروهی یا استثنائات برای کاهش هزینه‌ها و ارتقای رقابت استفاده می‌کنند، ممکن است دشوار باشد که مشخص شود آیا این توافقات در نهایت موجب ایجاد شرایط رقابتی‌تر در بازار خواهند شد یا خیر.

همچنین، اجرای صحیح و نظارت دقیق بر این استثنائات از سوی کمیسیون رقابت اتحادیه اروپا به دقت و تحقیق مستمر نیاز دارد.

۳- الزامات رقابتی در قراردادهای انتقال تکنولوژی

قراردادهای انتقال تکنولوژی به‌عنوان یکی از ابزارهای مهم در تبادل دانش فنی و نوآوری میان کشورها و شرکت‌ها شناخته می‌شوند. این نوع قراردادها به ویژه در صنایع پیشرفته مانند داروسازی، فناوری اطلاعات و انرژی، نقشی کلیدی در تسریع فرآیندهای تحقیق و توسعه و گسترش بازارهای نوآوری دارند. با این حال، اگر این قراردادها به‌طور صحیح تنظیم نشوند، می‌توانند موجب محدودیت رقابت، ایجاد انحصار یا کاهش تنوع در بازار شوند. بنابراین، از آنجا که انتقال تکنولوژی می‌تواند به‌طور بالقوه به رقابت در بازار آسیب بزند، لازم است که الزامات رقابتی به‌طور دقیق در تنظیم این قراردادها رعایت شود تا اطمینان حاصل گردد که انتقال تکنولوژی موجب ارتقای رقابت، نوآوری و بهره‌وری در بازار خواهد شد.

از آنجا که مقررات رقابتی در اتحادیه اروپا و بسیاری از کشورهای دیگر، از جمله ایران، به‌شدت بر رعایت اصول رقابت در قراردادهای تجاری تأکید دارند، باید اطمینان حاصل شود که هیچ توافق یا رفتاری که موجب محدود شدن رقابت در بازار شود، در این قراردادها گنجانده نشود. الزامات رقابتی در قراردادهای انتقال تکنولوژی شامل مواردی مانند جلوگیری از تبانی قیمت‌ها، تقسیم بازار، و ایجاد موانع ورود به بازار است. همچنین، باید توجه شود که هیچ محدودیتی برای رقابت و نوآوری در زمینه استفاده از تکنولوژی وجود نداشته باشد، به‌ویژه در شرایطی که طرفین قرارداد باید قادر باشند به‌طور آزادانه از تکنولوژی منتقل شده استفاده کنند بدون آنکه رقابت در بازار تحت تأثیر قرار گیرد.

۳-۱- توافقات و مشروطیت‌ها در قراردادهای انتقال تکنولوژی

در قراردادهای انتقال تکنولوژی، توافقات و مشروطیت‌ها بخش‌های کلیدی هستند که شرایط و ضوابط استفاده از تکنولوژی منتقل شده را مشخص می‌کنند. این قراردادها معمولاً شامل توافقات دقیق در مورد نحوه، زمان‌بندی و محدوده استفاده از تکنولوژی، شرایط پرداخت، و حقوق مالکیت فکری هستند. هدف از این توافقات، تنظیم روابط تجاری و تکنولوژیکی میان طرفین به‌گونه‌ای است که هم به منافع طرفین کمک کند و هم رقابت در بازار را حفظ کند. این توافقات معمولاً بر اساس اصول رقابتی تنظیم می‌شوند تا از محدودیت‌های رقابتی غیرضروری جلوگیری کنند و در عین حال، طرفین از منافع مالی و فنی حاصل از انتقال تکنولوژی بهره‌مند شوند.

الف) توافقات در قراردادهای انتقال تکنولوژی

یکی از مهم‌ترین بخش‌های قراردادهای انتقال تکنولوژی، توافقات اولیه در مورد شرایط استفاده از تکنولوژی است. این توافقات می‌توانند شامل جزئیاتی در مورد مدت زمان انتقال، قلمرو جغرافیایی، و نوع استفاده از تکنولوژی باشند. به‌عنوان مثال، در یک قرارداد انتقال تکنولوژی ممکن است مشخص شود که طرف دریافت‌کننده تنها مجاز به استفاده از تکنولوژی در یک بازار خاص یا منطقه جغرافیایی خاص است و نمی‌تواند آن را در سایر بازارها یا مناطق به‌کار گیرد. همچنین، این

توافقات می‌توانند محدودیت‌هایی در مورد امکان انتقال تکنولوژی به دیگران، تولید محصولات مشابه، یا استفاده از تکنولوژی در صنعت‌های خاص تعیین کنند. (رضازاده، ۱۳۹۸: ۹۳)

در بسیاری از قراردادهای انتقال تکنولوژی، می‌توانند شرایط پرداخت به صورت مشروط تنظیم شوند. به طور معمول، شرکت صاحب تکنولوژی ممکن است بخواهد پرداخت‌ها را به طور تدریجی و بر اساس دستاوردهای معین در استفاده از تکنولوژی تنظیم کند. این نوع توافقات به‌ویژه در قراردادهایی که شامل تحقیق و توسعه یا نوآوری‌های بلندمدت هستند، معمول است. به عنوان مثال، یک قرارداد ممکن است پرداخت‌ها را وابسته به دستیابی به اهداف فنی یا تجاری مشخصی قرار دهد. این نوع توافقات می‌تواند از بروز مشکلات حقوقی در صورت عدم رعایت شرایط فنی یا تجاری جلوگیری کند. (رضازاده، ۱۳۹۸: ۹۶)

(ب) مشروطیت‌ها و محدودیت‌های رقابتی در قراردادها

یکی از مهم‌ترین جنبه‌های قراردادهای انتقال تکنولوژی، ایجاد مشروطیت‌ها و محدودیت‌هایی است که می‌توانند در برخی موارد رقابت در بازار را تحت تأثیر قرار دهند. از آنجا که قوانین رقابتی اتحادیه اروپا و بسیاری از کشورها از جمله ایران، به شدت بر جلوگیری از محدودیت‌های رقابتی در قراردادها تأکید دارند، لازم است که مشروطیت‌ها و توافقات به گونه‌ای تنظیم شوند که رقابت در بازارهای مختلف تضعیف نشود. به‌ویژه در قراردادهایی که شامل تکنولوژی‌های پیشرفته و نوآورانه هستند، باید از وضع محدودیت‌هایی که موجب انحصار در بازار یا جلوگیری از ورود رقبای بازار شوند، خودداری شود.

به عنوان مثال، ممکن است برخی قراردادهای انتقال تکنولوژی شامل محدودیت‌هایی در مورد توزیع انحصاری باشند که به موجب آن تنها یک شرکت مجاز به توزیع محصول یا استفاده از تکنولوژی در یک بازار خاص می‌شود. در چنین شرایطی، این نوع توافقات می‌تواند موجب کاهش رقابت و افزایش قیمت‌ها برای مصرف‌کنندگان گردد. به همین دلیل، در بسیاری از موارد، مقررات رقابتی اتحادیه اروپا و قوانین ملی کشورها، این نوع محدودیت‌ها را تحت نظارت قرار می‌دهند و از آن‌ها جلوگیری می‌کنند. برای جلوگیری از چنین مشکلاتی، قراردادهای انتقال تکنولوژی باید به گونه‌ای تنظیم شوند که به نفع تمام طرف‌های قرارداد، از جمله مصرف‌کنندگان و رقبا باشد.

یکی دیگر از موارد مشروطیتی که در قراردادهای انتقال تکنولوژی رایج است، تعیین شرایط نوآوری و تحقیق در طول دوره قرارداد است. به طور خاص، در بسیاری از قراردادها، به طرف دریافت‌کننده تکنولوژی اجازه داده می‌شود که از تکنولوژی منتقل شده برای انجام تحقیقات یا توسعه‌های بیشتر استفاده کند، مشروط بر اینکه این نوآوری‌ها به نفع طرفین قرارداد و همچنین بازارهای رقابتی باشد. این نوع مشروطیت‌ها می‌تواند به ایجاد شرایط رقابتی کمک کند و از انحصار اطلاعات یا تکنولوژی جلوگیری نماید. (امامی میبیدی، ۱۳۹۳: ۴۲)

(ج) استثنائات مشروطیت‌ها در قراردادهای انتقال تکنولوژی

در حالی که قوانین رقابتی بسیاری از مشروطیت‌ها و محدودیت‌های رقابتی را ممنوع می‌کنند، استثنائاتی نیز وجود دارد که در برخی موارد می‌تواند قابل پذیرش باشد. برای مثال، اگر توافقات یا مشروطیت‌های قراردادی منجر به نوآوری بیشتر،

کاهش هزینه‌ها، یا بهبود کیفیت محصولات شود، ممکن است این محدودیت‌ها از نظر مقامات رقابتی مورد تایید قرار گیرند. این نوع توافقات می‌تواند موجب ایجاد مزایای بلندمدت برای بازار، از جمله رقابت بیشتر و ارتقای بهره‌وری شود. به‌عنوان مثال، برخی توافقات انتقال تکنولوژی که به‌طور خاص برای تحقیق و توسعه فناوری‌های نوین یا ارتقای فرآیندهای تولیدی ایجاد شده‌اند، ممکن است از برخی محدودیت‌ها معاف شوند، به‌ویژه اگر نشان داده شود که این توافقات در نهایت به سود مصرف‌کنندگان و رقابت در بازار منجر می‌شوند.

۳-۲- محدودیت‌های ناشی از انتقال تکنولوژی در زمینه‌ها و بازارهای مختلف

انتقال تکنولوژی به‌عنوان یک فرآیند حیاتی برای پیشرفت صنعتی، اقتصادی، و فناوری در سراسر جهان شناخته می‌شود. با این حال، این فرآیند می‌تواند با محدودیت‌هایی همراه باشد که به‌ویژه در زمینه‌ها و بازارهای مختلف بروز پیدا می‌کند. این محدودیت‌ها ممکن است به دلیل شرایط خاص اقتصادی، اجتماعی، قانونی یا حتی فنی ایجاد شوند و می‌توانند تأثیرات منفی بر رقابت، نوآوری، و دسترسی به فناوری‌های پیشرفته در بازارها داشته باشند. بنابراین، ضروری است که این محدودیت‌ها شناسایی شده و با تدوین مقررات مناسب، از تأثیرات منفی آن‌ها جلوگیری شود.

۳-۲-۱- محدودیت‌های جغرافیایی و منطقه‌ای در انتقال تکنولوژی

یکی از رایج‌ترین محدودیت‌های ناشی از انتقال تکنولوژی، محدودیت‌های جغرافیایی است. بسیاری از قراردادهای انتقال تکنولوژی ممکن است شامل شرایطی باشند که استفاده از تکنولوژی تنها در یک منطقه خاص جغرافیایی مجاز است. این نوع محدودیت‌ها می‌تواند دسترسی به تکنولوژی را در سایر مناطق یا کشورها محدود کند و در نتیجه، مانع از رقابت آزاد در بازارهای جهانی گردد. به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، این نوع محدودیت‌ها می‌توانند باعث تأخیر در ورود فناوری‌های پیشرفته و نوآوری به بازارهای داخلی شوند و در نتیجه باعث کاهش رقابت و افزایش هزینه‌ها برای مصرف‌کنندگان شوند. (امامی میبیدی، ۱۳۹۳: ۶۰)

این محدودیت‌ها در برخی موارد می‌توانند به دلیل تفاوت‌های قانونی و اقتصادی میان کشورهای مختلف اعمال شوند. به‌طور مثال، در صنعت دارویی، شرکت‌های بزرگ معمولاً اجازه می‌دهند که فناوری‌های مربوط به تولید داروهای خاص تنها در کشورهای خاص یا بازارهای خاص مورد استفاده قرار گیرد. این نوع محدودیت‌ها می‌تواند موجب ایجاد نابرابری در دسترسی به تکنولوژی و دانش فنی در بازارهای مختلف شود و به ضرر کشورهای با درآمد کمتر یا در حال توسعه تمام شود.

۳-۲-۲- محدودیت‌های مرتبط با مالکیت فکری و حقوق مالکیت معنوی

حقوق مالکیت فکری (IPR) یکی دیگر از عواملی است که می‌تواند محدودیت‌های قابل توجهی در فرآیند انتقال تکنولوژی ایجاد کند. شرکت‌های صاحب تکنولوژی معمولاً تمایل دارند که حقوق مالکیت معنوی خود را محفوظ نگه دارند و اجازه ندهند که تکنولوژی‌های منتقل شده به راحتی به رقبا منتقل شوند. در بسیاری از موارد، قراردادهای انتقال تکنولوژی به‌طور خاص شامل شرایط سختگیرانه‌ای هستند که به‌موجب آن، استفاده از تکنولوژی تنها در قالب‌های محدود یا تحت شرایط خاصی ممکن است. این نوع محدودیت‌ها می‌تواند به‌ویژه در صنعت‌های نوآورانه و با فناوری‌های پیچیده‌تر مانند صنعت داروسازی، الکترونیک، و فناوری اطلاعات، بیشترین اثر را داشته باشد.

در این زمینه، بسیاری از کشورها و شرکت‌ها برای محافظت از حقوق مالکیت فکری خود، قراردادهای انحصاری می‌بندند که در آن‌ها حقوق استفاده، تولید، و توزیع تکنولوژی به طور کامل به طرف دریافت‌کننده واگذار نمی‌شود. این نوع توافقات می‌تواند دسترسی به نوآوری‌ها و تکنولوژی‌های پیشرفته را در برخی بازارها محدود کند و موجب کاهش رقابت و مانع از ورود شرکت‌های جدید به بازار شود. علاوه بر این، شرکت‌ها ممکن است از پتنت‌ها، کپی‌رایت‌ها یا علائم تجاری برای محدود کردن استفاده از تکنولوژی در دیگر بخش‌ها یا کشورها بهره‌برداری کنند که این می‌تواند مانعی برای رقابت سالم و نوآوری باشد.

۳-۲-۳- محدودیت‌های تجاری و اقتصادی در انتقال تکنولوژی

محدودیت‌های تجاری نیز یکی دیگر از موانعی است که ممکن است در فرآیند انتقال تکنولوژی به‌ویژه در بازارهای خاص ایجاد شود. یکی از این محدودیت‌ها می‌تواند به‌طور خاص به شرایط پرداخت در قراردادهای انتقال تکنولوژی مربوط باشد. در برخی موارد، شرکت‌های انتقال‌دهنده تکنولوژی ممکن است شرایط پرداخت را به‌گونه‌ای تنظیم کنند که تنها شرکت‌های بزرگ یا توانمند مالی قادر به پرداخت هزینه‌های بالای انتقال تکنولوژی باشند. این شرایط می‌تواند منجر به محدود شدن دسترسی به تکنولوژی در میان شرکت‌های کوچک و متوسط و همچنین در بازارهای کمتر توسعه‌یافته شود (زاهدی، ۱۳۸۶: ۵۵).

علاوه بر این، محدودیت‌های اقتصادی نیز می‌تواند تأثیر منفی بر فرآیند انتقال تکنولوژی داشته باشد. به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه که ممکن است منابع مالی یا زیرساخت‌های لازم برای بهره‌برداری از تکنولوژی‌های پیشرفته را نداشته باشند، این محدودیت‌ها می‌توانند دسترسی به فناوری‌های نوین را محدود کنند. این موضوع ممکن است باعث شود که تنها کشورهای صنعتی و توسعه‌یافته از تکنولوژی‌های جدید بهره‌برداری کنند و کشورهای دیگر از رقابت در بازارهای جهانی محروم شوند.

۳-۲-۴- محدودیت‌های فنی در انتقال تکنولوژی

محدودیت‌های فنی در انتقال تکنولوژی از دیگر عواملی است که می‌تواند فرآیند انتقال را پیچیده کند. به‌ویژه در صنایع پیچیده‌ای مانند صنعت هوافضا، نانو تکنولوژی، و بیوتکنولوژی، انتقال تکنولوژی می‌تواند با چالش‌های فنی زیادی روبه‌رو شود. این محدودیت‌ها می‌توانند به‌صورت مشکلات فنی در سازگاری فناوری‌های جدید با سیستم‌های موجود، مشکلات در استفاده و نگهداری از تجهیزات پیشرفته، یا نیاز به تخصص‌های خاص در پیاده‌سازی تکنولوژی‌های جدید خود را نشان دهند. در این شرایط، شرکت‌ها باید تضمین کنند که ظرفیت‌های فنی و انسانی کافی برای استفاده از تکنولوژی جدید در دسترس است. در غیر این صورت، این نوع محدودیت‌ها می‌تواند مانع از بهره‌برداری مؤثر از تکنولوژی‌های منتقل شده شود. (رضازاده، ۱۳۹۸: ۹۶)

۴- تحلیل تأثیر محدودیت‌های رقابتی در قراردادهای انتقال تکنولوژی

قراردادهای انتقال تکنولوژی می‌توانند به‌عنوان ابزاری مهم برای انتقال دانش فنی، ارتقای نوآوری و توسعه صنایع در کشورهای مختلف عمل کنند. با این حال، محدودیت‌های رقابتی در این قراردادها می‌توانند اثرات منفی قابل توجهی بر رقابت در بازار، مصرف‌کنندگان و حتی نوآوری در صنایع مختلف داشته باشند. این محدودیت‌ها، اگرچه ممکن است در

نظر برخی به‌عنوان ابزارهایی برای حفظ منافع تجاری طرفین قرارداد دیده شوند، اما می‌توانند به‌طور غیرمستقیم مانع از رقابت آزاد و کاهش سطح نوآوری شوند. این تأثیرات محدودیت‌های رقابتی از جنبه‌های مختلفی همچون کاهش رقابت در بازار، ایجاد انحصار، افزایش قیمت‌ها و کاهش تنوع محصولات و خدمات به وضوح قابل مشاهده است.

اولین تأثیر عمده محدودیت‌های رقابتی در قراردادهای انتقال تکنولوژی کاهش رقابت در بازار است. بسیاری از این قراردادها شامل مشروطیت‌ها و توافقات خاصی هستند که به موجب آن‌ها یک شرکت از استفاده از تکنولوژی تنها در یک منطقه جغرافیایی خاص یا در بازار خاصی برخوردار است. این نوع محدودیت‌ها ممکن است از ورود رقبا به بازار جلوگیری کند و در نتیجه موجب انحصار در بخش‌های مختلف بازار شود. برای مثال، اگر یک شرکت صاحب تکنولوژی تنها به یک تولیدکننده خاص اجازه دهد که از تکنولوژی خود در یک منطقه خاص استفاده کند، رقبا از دسترسی به این تکنولوژی و مزایای آن محروم می‌شوند. در چنین شرایطی، رقابت محدود شده و ممکن است شرکت‌ها نتوانند به راحتی در بازار حضور پیدا کنند، که این امر به نفع مصرف‌کنندگان نبوده و موجب کاهش سطح رقابت و نوآوری در آن بازار می‌شود. این مسئله به‌ویژه در بازارهای نوظهور و در حال توسعه که هنوز رقابت به‌طور کامل در آن‌ها شکل نگرفته است، می‌تواند تأثیرات منفی جدی‌تری داشته باشد. (حیدری و آشنا، ۱۳۹۸: ۱۲۴)

یکی دیگر از تأثیرات منفی محدودیت‌های رقابتی در قراردادهای انتقال تکنولوژی، افزایش قیمت‌ها است. هنگامی که قراردادهای انتقال تکنولوژی به‌طور محدود در بازارهای خاص یا برای استفاده انحصاری در اختیار یک شرکت قرار می‌گیرد، این شرکت ممکن است قیمت‌های بالاتری را نسبت به زمانی که رقابت بیشتری وجود دارد، تعیین کند. به‌ویژه در صنایعی مانند داروسازی و فناوری اطلاعات، جایی که تکنولوژی‌های پیشرفته و انحصاری به‌عنوان کالای با ارزش شناخته می‌شوند، این محدودیت‌ها می‌توانند به افزایش قیمت‌ها و کاهش توان رقابتی در بازار منجر شوند. این امر می‌تواند به ضرر مصرف‌کنندگان تمام شود، زیرا آن‌ها مجبورند قیمت‌های بالاتری را برای دسترسی به محصولات یا خدمات پرداخت کنند و از مزایای رقابت و قیمت‌گذاری منصفانه بهره‌مند نشوند.

محدودیت‌های رقابتی همچنین می‌توانند کاهش تنوع محصولات و خدمات را در بازار به همراه داشته باشند. در بازارهایی که انتقال تکنولوژی‌ها با محدودیت‌های شدید همراه است، ممکن است تنها تعداد محدودی از شرکت‌ها از این تکنولوژی‌ها استفاده کنند و در نتیجه تنوع محصولات و خدمات کاهش یابد. این امر ممکن است به از بین رفتن تنوع در عرضه محصولات و خدمات منجر شود، به‌ویژه زمانی که یک شرکت تکنولوژی خاصی را به‌طور انحصاری در اختیار خود داشته باشد و رقبا از آن محروم شوند. این نوع انحصار می‌تواند به کاهش نوآوری در صنعت مربوطه و افزایش قیمت‌ها منجر شود، زیرا بدون وجود رقابت، هیچ‌گونه انگیزه‌ای برای ارتقای کیفیت محصولات یا خدمات وجود نخواهد داشت.

از دیگر تأثیرات منفی محدودیت‌های رقابتی در قراردادهای انتقال تکنولوژی، ایجاد موانع برای ورود رقبا به بازار است. در بسیاری از موارد، شرکت‌ها به‌طور خاص شرایطی را برای استفاده از تکنولوژی در نظر می‌گیرند که به رقبا اجازه ورود به بازار را نمی‌دهد. به‌عنوان مثال، ممکن است یک شرکت صاحب تکنولوژی، برای طرف دریافت‌کننده قرارداد محدودیت‌هایی تعیین کند که به موجب آن‌ها استفاده از تکنولوژی تنها در صورتی مجاز باشد که رقابت با شرکت‌های دیگر جلوگیری شود. این شرایط به‌ویژه در بازارهایی که رقابت کافی وجود ندارد، می‌تواند مانع از ورود بازیگران جدید به

بازار شود و در نتیجه، فرصت‌های بازار برای شرکت‌های کوچک و متوسط کاهش یابد. در این شرایط، رقبا نمی‌توانند از تکنولوژی‌های نوین بهره‌برداری کنند و ممکن است مجبور شوند از بازارهای موجود خارج شوند یا با هزینه‌های بالاتری در رقابت با شرکت‌های بزرگ حضور پیدا کنند. (شهیدپور، ۱۳۹۲: ۸۰)

این محدودیت‌ها همچنین می‌توانند به کاهش سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه و نوآوری منجر شوند. هنگامی که قراردادهای انتقال تکنولوژی شامل محدودیت‌های شدید برای استفاده و توسعه تکنولوژی‌ها هستند، شرکت‌ها ممکن است انگیزه کمتری برای سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه داشته باشند. به‌ویژه زمانی که شرکت‌ها مجبور به رعایت محدودیت‌هایی برای استفاده از تکنولوژی‌های منتقل شده هستند، ممکن است نتوانند از این تکنولوژی‌ها برای توسعه نوآوری‌های جدید استفاده کنند. این محدودیت‌ها می‌توانند فرآیندهای تحقیقاتی و نوآوری را کند کرده و در نهایت منجر به کاهش سرعت پیشرفت در صنعت شوند.

محدودیت‌های رقابتی در قراردادهای انتقال تکنولوژی نه تنها به نفع مصرف‌کنندگان و رقبا نیستند، بلکه ممکن است در بلندمدت به ضرر اقتصاد کلان یک کشور یا منطقه تمام شوند. این محدودیت‌ها می‌توانند روند جهانی شدن و گسترش دسترسی به تکنولوژی‌های نوآورانه را کند کنند و موجب بروز چالش‌های اقتصادی و اجتماعی برای کشورهای در حال توسعه و نوظهور شوند. به همین دلیل، ضروری است که در تنظیم این قراردادها، الزامات رقابتی به‌طور دقیق رعایت شده و محدودیت‌های غیرضروری که موجب آسیب به رقابت و نوآوری می‌شود، حذف گردد. بنابراین، برقراری توازن میان منافع تجاری طرفین قرارداد و حفظ رقابت در بازارهای داخلی و جهانی، کلید موفقیت در استفاده بهینه از قراردادهای انتقال تکنولوژی است.

نتیجه‌گیری

قراردادهای انتقال تکنولوژی یکی از ابزارهای حیاتی در تسهیل فرآیندهای نوآوری، توسعه و پیشرفت صنعتی در سطح جهانی به‌شمار می‌روند. این نوع قراردادها امکان دسترسی به تکنولوژی‌های پیشرفته و دانش فنی را برای کشورهای مختلف فراهم می‌کنند و می‌توانند موجب بهبود کیفیت کالاها، افزایش بهره‌وری و ارتقای توان رقابتی کشورها و صنایع شوند. با این حال، یکی از چالش‌های اصلی در این قراردادها، محدودیت‌های رقابتی است که ممکن است در آن‌ها گنجانده شود و تأثیرات منفی جدی بر رقابت، نوآوری و بهره‌وری در بازارهای مختلف بگذارد. این محدودیت‌ها اگر به‌درستی مدیریت نشوند، می‌توانند به انحصارگرایی، افزایش قیمت‌ها، کاهش تنوع محصولات و خدمات، و حتی کاهش نوآوری در صنایع مختلف منجر شوند.

محدودیت‌های رقابتی در قراردادهای انتقال تکنولوژی می‌توانند به‌طور خاص شامل مواردی نظیر محدودیت‌های جغرافیایی در استفاده از تکنولوژی، تقسیم بازار، و تبانی قیمت‌ها باشند. این محدودیت‌ها می‌توانند از ورود رقبا به بازار جلوگیری کرده و شرایط انحصاری ایجاد کنند که به نفع مصرف‌کنندگان نخواهد بود. به‌ویژه در صنایع حساس مانند داروسازی و فناوری اطلاعات، چنین محدودیت‌هایی می‌توانند دسترسی به نوآوری‌های جدید را برای کشورهای در حال توسعه یا شرکت‌های کوچک‌تر دشوار سازند. در نتیجه، این محدودیت‌ها نه تنها موجب کاهش رقابت می‌شوند، بلکه باعث افزایش هزینه‌ها برای مصرف‌کنندگان و کاهش انگیزه‌های نوآوری برای شرکت‌های فعال در بازار نیز می‌گردند.

از سوی دیگر، یکی از ابعاد دیگر این محدودیت‌ها، تأثیرات منفی آن‌ها بر تنوع محصولات و خدمات است. زمانی که انتقال تکنولوژی تنها برای گروه خاصی از شرکت‌ها یا در مناطق خاصی محدود می‌شود، بازار از تنوع و نوآوری کمتری برخوردار می‌شود. این وضعیت می‌تواند باعث ایجاد بازارهای انحصاری شود که در آن تنها تعداد محدودی از شرکت‌ها از مزایای انتقال تکنولوژی بهره‌برداری می‌کنند، در حالی که رقبا از این مزایا محروم هستند. در نتیجه، در چنین شرایطی، رقابت در بازار به شدت کاهش می‌یابد و تنوع محصولات و خدمات برای مصرف‌کنندگان محدود می‌شود.

محدودیت‌های رقابتی همچنین می‌توانند موجب کاهش رقابت در بازار و به تبع آن افزایش قیمت‌ها شوند. زمانی که شرکت‌های صاحب تکنولوژی دسترسی انحصاری به آن را در اختیار یک یا چند شریک خاص قرار می‌دهند، ممکن است این شرکت‌ها بتوانند قیمت‌ها را به‌طور غیرمنصفانه افزایش دهند. در این شرایط، مصرف‌کنندگان مجبور خواهند شد قیمت‌های بالاتری برای کالاها و خدمات مشابه پرداخت کنند. این امر می‌تواند تأثیر منفی بر رفاه مصرف‌کنندگان و به ویژه در کشورهایی که دسترسی کمتری به تکنولوژی‌های پیشرفته دارند، داشته باشد.

با وجود این چالش‌ها، می‌توان از روش‌های مختلف برای مقابله با این محدودیت‌ها استفاده کرد. یکی از مهم‌ترین ابزارها برای رفع این مشکلات، نظارت دقیق و مؤثر بر قراردادهای انتقال تکنولوژی از سوی مقامات نظارتی مانند کمیسیون رقابت اتحادیه اروپا است. این نهادها باید دقت کنند که قراردادهای انتقال تکنولوژی موجب انحصار در بازار و کاهش رقابت نشوند. همچنین، لازم است که الزامات رقابتی به‌طور دقیق در تنظیم این قراردادها رعایت شود تا از بروز موانع رقابتی غیرضروری جلوگیری گردد. در این راستا، استفاده از مقررات معافیت گروهی که به‌ویژه برای قراردادهای انتقال تکنولوژی طراحی شده‌اند، می‌تواند کمک‌کننده باشد، زیرا این معافیت‌ها اجازه می‌دهند که برخی از توافقات که به ارتقای رقابت و نوآوری کمک می‌کنند، از محدودیت‌های رقابتی معاف شوند.

از سوی دیگر، باید توجه داشت که در برخی شرایط، محدودیت‌های رقابتی می‌توانند مزایای خاصی ایجاد کنند. به عنوان مثال، در مواردی که انتقال تکنولوژی منجر به کاهش هزینه‌ها، ارتقای نوآوری و بهبود کیفیت محصولات می‌شود، برخی محدودیت‌ها می‌توانند به نفع مصرف‌کنندگان و صنعت باشند. این نوع توافقات ممکن است در نهایت منجر به بهبود شرایط رقابتی در بازارهای داخلی و بین‌المللی شوند.

در مجموع می‌توان گفت که موفقیت در قراردادهای انتقال تکنولوژی به میزان زیادی به ایجاد تعادل میان منافع تجاری طرفین قرارداد و حفظ رقابت در بازار بستگی دارد. برای دستیابی به این تعادل، لازم است که سیاست‌های رقابتی به‌طور دقیق و مؤثر اعمال شوند و قراردادهای انتقال تکنولوژی به‌گونه‌ای تنظیم شوند که هم از منافع طرفین حمایت کنند و هم از رقابت در بازارهای داخلی و جهانی محافظت نمایند. بنابراین، با نظارت دقیق و اجرای مؤثر مقررات رقابتی، می‌توان از تأثیرات منفی محدودیت‌های رقابتی جلوگیری کرده و به ایجاد محیطی مناسب برای رشد نوآوری و رقابت در بازارهای جهانی کمک کرد.

منابع

امامی میبیدی، علی. (۱۳۹۳). بررسی قراردادهای سنتی و نوین انتقال تکنولوژی با توجه به حقوق ایران. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.

- جعفرزاده، مصطفی. (۱۳۹۰). تحلیل رقابتی تحدیدات ممنوع در قراردادهای لیسانس فناوری. پژوهش حقوق خصوصی، ۱۴(۲).
- حبیب، سیدعلی، میرشمسی، محمد حسین. (۱۳۸۸). جایگاه قواعد حقوق رقابت در قراردادهای انتقال و اجازه بهره‌برداری از حقوق مالکیت صنعتی (مطالعه تطبیقی در حقوق اتحادیه اروپا و حقوق ایران). حقوق خصوصی، ۱۴(۲).
- حیدری، محمد، آشنا، محمود. (۱۳۹۸). اصول قراردادهای انتقال تکنولوژی در حقوق تجارت بین‌الملل. سنجش و دانش.
- رضازاده، فریبا. (۱۳۹۸). قراردادهای انتقال تکنولوژی و فناوری. جغرافیا و روابط انسانی، ۲(۲).
- زاهدی، محمود. (۱۳۸۶). اعمال رویه‌های محدودکننده تجاری در قراردادهای انتقال تکنولوژی. پژوهش حقوق عمومی، ۲۳(۲).
- شهیدپور، محمد، مزارعی، علی. (۱۳۹۲). تحلیل حقوقی عوامل محدودکننده قراردادهای انتقال تکنولوژی. سیویلیکا.
- نوری یوشانلوئی، جعفر، رجا، وحید. (۱۳۹۵). بررسی قراردادهای پرداخت معکوس در حقوق رقابت و تأثیر آن بر نظام تولید و عرضه داروهای ژنریک. مطالعات حقوق خصوصی، ۴(۴).

References

- European Commission. (2014). Commission Regulation (EU) No 316/2014 of 21 March 2014 on the application of Article 101(3) of the Treaty on the Functioning of the European Union to categories of technology transfer agreements .
- European Commission. (2014). Ensuring technology transfer agreements respect competition rules. EUR-Lex. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/ensuring-technology-transfer-agreements-respect-competition-rules.html>
- European Commission. (2024, November 25). Commission publishes findings of evaluation of the EU competition rules on technology transfer agreements. European Sting .
- Gupta, Suman. (2024, June 11). Competition law & IPR issues in technology transfer agreements and licensing. CSIR-IPR. Retrieved from <https://csiriprnsurl.wordpress.com>.
- Klotz, Robert. (2025, March 18). What to note in EU tech transfer agreements consultation. Steptoe. Retrieved from <https://www.steptoec.com/en/news-publications/what-to-note-in-eu-tech-transfer-agreements-consultation.html>
- Emami Meybodi, A. (2014). Examination of Traditional and Modern Technology Transfer Contracts with Consideration of Iranian Law. Islamic Azad University, Central Tehran Branch.
- Jafarzadeh, M. (2011). Competitive Analysis of Prohibited Restrictions in Technology License Contracts. Private Law Research, 14.(۲)
- Habiba, S. A., & Mirshamsi, M. H. (2009). The Position of Competition Law Rules in Contracts for the Transfer and Licensing of Industrial Property Rights (A Comparative Study in EU Law and Iranian Law). Private Law, 14.(۲)
- Heidari, M., & Ashna, M. (2019). Principles of Technology Transfer Contracts in International Trade Law. Sanjesh va Danesh.
- Rezazadeh, F. (2019). Technology Transfer Contracts. Geography and Human Relations, 2.(۲)
- Zahedi, M. (2007). Application of Restrictive Business Practices in Technology Transfer Contracts. Public Law Research, 23.(۲)

Shahidpour, M., & Mazarei, A. (2013). Legal Analysis of Restrictive Factors in Technology Transfer Contracts. *Civilica*.

Nouri Youshanlouei, J., & Raja, V. (2016). Study of Reverse Payment Contracts in Competition Law and Its Impact on the Production and Supply System of Generic Drugs. *Private Law Studies*, 4(4).